

اسرار رمی جمرات و آثار آن در زندگی حج‌گزاران و راهکارهای صیانت از آن

حافظ نجفی*

چکیده:

رمی جمرات یکی از مناسک حج است که در منا صورت می‌گیرد؛ هرچند در قرآن اشاره‌ای به رمی جمرات نشده است، اما در روایات، برخی اسرار و حکمت‌های این عمل عبادی و تاریخ تشریح آن ذکر شده است. از آنجا که معنویت حج می‌تواند به عنوان الگویی رفتاری برای حج‌گزاران در تمام عرصه‌های زندگی به شمار آید، در این تحقیق برخی اسرار رمی جمرات و نقش و آثار اخلاقی و معنوی آن در زندگی حج‌گزاران مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور روایات و توصیه‌های حضرات معصومان علیهم‌السلام درباره رمی جمرات مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت و روشن شد که این عمل در سیره انبیا و اولیای الهی به منظور دورساختن و طرد شیطان از عرصه‌های زندگی صورت می‌گرفته است. از این رو رمی جمرات به عنوان یکی از مناسک حج، واجب گردید تا ضمن احیای سنت پیامبران در مبارزه با وسوسه‌های شیطان، آموزشی برای تمام

*. عضو گروه اخلاق و اسرار پژوهشکده حج و زیارت. hnk317@yahoo.com

عرصه‌های زندگی حج‌گزاران نیز بوده باشد و انسان‌های مؤمن بتوانند رمی جمرات در حج را الگویی زندگی خود قرار دهند و مراقب اغواگری‌ها و وسوسه‌های فریبنده شیطان باشند.

واژگان کلیدی: اسرار، آثار، رمی جمرات، شیطان، حج، حج‌گزار.

مقدمه:

«جَمْرَة» به معنای محل اصابت یا محل جمع شدن سنگریزه‌ها (جَمَار) می‌باشد و جمع آن «جَمَرَات» است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۱۴۵؛ ابن اثیر، ۱۳۶۷ش، ج ۱، ص ۲۹۲). رمی جَمَرَات، (انداختن سنگریزه به جمره‌ها) یکی از واجبات حج تمتع است که در منا انجام می‌شود. روز عید قربان اولین واجب، رمی جمره عقبه است که هفت سنگریزه - طبق شرایط معین در کتب فقهی - به استوانه (جَمْرَة) عقبه زده می‌شود (امام خمینی، ۱۳۹۶ش، ص ۷۸۸). همچنین شب‌هایی که واجب است حج‌گزاران در منا بیتوته کنند باید در روز آنها رمی جمرات سه‌گانه را انجام دهند؛ یعنی به سه محل (جمره اولی، جمره وسطی، جمره عقبه) سنگریزه بزنند (امام خمینی، ۱۳۹۶ش، ص ۹۴۱).

رمی جمرات همانند دیگر مناسک از اعمال پر رمز و راز حج تمتع است که پی‌بردن به اسرار و حکمت‌های آن می‌تواند در فزونی انگیزه برای عبادت و اثربخشی آن نقش بسزایی ایفا کند. در کلیه کتاب‌های فقهی که مناسک حج مطرح گردیده، رمی جمرات از بعد فقهی مورد بحث واقع شده و در کتاب‌های مربوط به اسرار و معارف حج، مانند صهباي حج، صهباي صفا و جرعه‌ای از بیکران زمزم، اثر آیت الله جوادی آملی، حج برنامه تکامل، اثر سید محمد ضیاء آبادی، حج در آینه عرفان، اثر حسین انصاریان، حج عارفان، نگاشته رحیم کارگر، اسرار عرفانی حج و عمره، اثر محمد تقی فعالی و... نیز به صورت پراکنده برخی از راز و رمزهای رمی جمرات مورد اشاره واقع شده است و لکن با توجه به ضرورت آشنایی با اسرار و حکمت‌های مناسک حج از جمله رمی جمرات و نقشی که این اعمال عبادی در زندگی حج‌گزاران ایفا می‌کند، نیاز به پژوهش‌های جامع و روزآمد همچنان به چشم می‌خورد. این تحقیق، با تشخیص این ضرورت، در صدد است حکمت‌های این واجب الهی را بررسی نموده و نقش آن را

در نفی و ساوس شیطانی از کلیه عرصه‌های زندگی حج‌گزاران از دیدگاه قرآن، روایات و سیره معصومین علیهم‌السلام، بازگو نماید و به این سؤال پاسخ دهد که اسرار رمی جمرات چیست؟ و این عمل عبادی چگونه و در کدام حالت می‌تواند به عنوان نماد طرد شیطان، نقش مثبتی در زندگی حج‌گزاران ایفا نماید و راهکارهای نگهداری از آن آثار چیست؟

اسرار رمی جمرات

بنابر روایات، کلیه اعمال عبادی بر اساس یک یا چند حکمت تشریح شده‌اند. امام رضا علیه‌السلام برخی اسرار و حکمت‌های عبادات از جمله حج را در حدیثی بیان فرموده‌اند (شیخ صدوق، ۱۳۷۸ش، ج ۲، ص ۹۰) رمی جمرات نیز دارای رمز و رازهایی است که در ادامه بررسی می‌کنیم:

الف) دور ساختن شیطان

حج، روی آوردن به سوی خانه خدا با هدف پرستش خداوند و قطع همه دلبستگی‌ها از غیر خداست^۱ (شیخ صدوق، ۱۳۷۸ش، ج ۲، ص ۹۰؛ شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۱۹۹) یکی از جلوه‌های این قصد خدایی و این بریدن از ماسوی الله، رمی جمرات است که با هدف مبارزه با وسوسه‌های شیطان و دور ساختن آن از عرصه‌های زندگی صورت می‌گیرد. این عمل عبادی برگرفته از سنت انبیای الهی است.

در روایت آمده، نخستین کسی که رمی جمرات انجام داد حضرت آدم علیه‌السلام بود، و پس از ایشان، ابراهیم علیه‌السلام اقدام به رمی جمرات کرد. «أَوَّلَ مَنْ رَمَى الْجِمَارَ - آدَمُ علیه‌السلام ثُمَّ إِبْرَاهِيمُ علیه‌السلام» (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۲۰۰؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۴۳۷) حکمت آن نیز مقابله با وسوسه‌های ابلیس بود که در محل جمرات حضور یافت و با هدف بازداشتن ابراهیم علیه‌السلام از انجام وظیفه در کمین وی قرار گرفت، لکن ابراهیم علیه‌السلام به وسوسه‌های شیطان توجهی نکرد و او به سوی او سنگ پرتاب کرد و کار او برای همگان سنت شد. «فَرَجَمَهُ إِبْرَاهِيمُ فَجَرَّتِ السُّنَّةُ بِذَلِكَ» (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲،

۱. «فَمَنْ حَجَّ بَيْتَ اللَّهِ فَقَدْ قَصَدَ إِلَى اللَّهِ...».

ص ۲۰۰؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۴۳۷). بر پایه روایت دیگری، وقتی شیطان در محل رمی جمرات حضور یافت جبرئیل نزد ابراهیم علیه السلام آمد و گفت: او را رمی کن، ابراهیم علیه السلام نیز در جمره عقبه شیطان را رمی کرد. «فَرَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ وَذَلِكَ أَنَّ الشَّيْطَانَ تَمَثَّلَ لَهُ عِنْدَهَا» (شیخ صدوق، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۴۳۷).

ضمن اینکه رمی جمرات به عنوان یکی از مناسک حج، و عبادت خداوند به شمار می آید، سمبل مبارزه با رذایل اخلاقی و رفتاری که معلول وسوسه های شیطان است، تقابل با خط مشی مشرکان و دشمنان اسلام و مسلمین نیز محسوب می شود؛ یعنی حج گزاران، با انداختن سنگ ریزه ها به نماد شیطان در جمرات سه گانه، در واقع برای مبارزه با امور ناپسند زندگی و رذیله های اخلاقی و رفتاری، همچنین برای دفاع از تعالیم دین، وحدت و تعالی مسلمین، مقابله با دسیسه های دشمنان شیطان صفت مسلمین نیز مهیا می شود و بدین وسیله همه پلیدی ها را - اعم از فردی و اجتماعی، مادی و معنوی - از خود دور می سازد. امام صادق علیه السلام فرمود: «وَأَزِمِ الشَّهَوَاتِ وَالْحَسَّاسَةَ وَالِدَنَّاءَةَ وَالذَّمِيمَةَ عِنْدَ رَمَى الْجِمَارِ» (و هنگامی که خواستی رمی جمرات کنی، شهوات و امیال نفسانی، خسیس بودن و کارهای پست و ناپسندیده را از خود دور ساز). (جعفرین محمد علیه السلام، ۱۴۰۰ق، ص ۴۹) امام سجاده علیه السلام نیز در حدیث شبلی، رمی جمرات را نشانه خشم انسان نسبت به شیطان و مقابله با دشمنی های او دانسته و از شبلی پرسید: هنگامی که سنگ ریزه ها را پرتاب کردی، تصمیم داشتی که دشمنت - شیطان - را از خود دور کنی و تا پایان حج ارزشمند و دلپذیرت نسبت به او خشم داشته باشی؟^۱ (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۰، ص ۱۷۱).

ب) یاد خداوند

مهم ترین فلسفه عبادات، یاد خداوند است: «...فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي»؛ (طه: ۱۴) «پس مرا پرست و نماز را برای یاد من برپا دار». در حج نیز از مردم دنیا برای حضور در این مراسم دعوت شده است تا خداوند را پرستش کرده و به یاد او باشند:

۱. «فَعِنْدَ مَا رَمَيْتَ الْجِمَارَ نُوِّتَ أَنَّكَ رَمَيْتَ عَدُوَّكَ إِبْلِيسَ وَغَضِبْتَهُ بِتَمَامِ حَجِّكَ النَّفْسِ».

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ...»
 (الحج: ۲۷-۲۸)؛ «و در میان مردم برای حج بانگ زن ... تا منافع خود را [از برکت این سفر معنوی] مشاهده کنند، و خدا را در روزهایی معین یاد کنند.»

یکی از ایامی که یاد خداوند در قرآن، مورد تأکید قرار گرفته، ایام معدودات است:
 «وَأُذَكِّرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ...» (بقره: ۲۰۳) «و خدا را در روزهای شمرده شده و معین [که یازدهم، دوازدهم و سیزدهم ماه ذی الحججه ایام و قوف در مناسبت] یاد کنید.»

منظور از ایام معدودات همان ایام تشریق است؛ (قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۷۱؛ حمیری، ۱۴۱۳ق، ص ۱۷)؛ یعنی همان ایامی که رمی جمرات انجام می‌شود. از آنجا که شیطان به سبب رمی جمرات طرد می‌گردد، زمینه برای یاد خداوند که عامل نورانیت قلب و گرایش‌های معنوی است، فراهم می‌شود. بر این اساس، اعمالی مثل طواف و سعی و رمی جمرات از دیدگاه رسول خدا ﷺ، برای انجام یاد خدا و برپایی آن، قرار داده شده است: «أَمَّا جِعْلُ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمِي الْجِمَارِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ» «همانا طواف خانه خدا و سعی میان صفا و مروه و رمی جمرات سه گانه، فقط برای اقامه یاد خدا قرار داده (و تشریح) شده است.» (ابوداود سجستانی، ۱۴۱۶ق، ج ۲، ص ۱۷۹، ح ۱۸۸؛ محمدی ری شهری، ۱۳۷۶ش، ص ۱۳۳، ح ۲۸۰).

در برخی روایات درباره اینکه یاد خداوند چگونه و به چه شکلی باید در رمی جمرات انجام شود، اشاره شده است؛ چنانچه امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «وَكَبَّرَ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ تَكْبِيرَةً إِذَا رَمَيْتَهَا» «مستحب است با پرتاب هر سنگ در رمی جمره، تکبیر گفته شود.» (ابن حیون، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۳۲۳).

در تفسیر منسوب به امام حسن عسکری علیه السلام پیرامون آیه «وَأُذَكِّرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ» (بقره: ۲۰۳) آمده است که فرمودند: منظور از ایام معدودات، سه روز ایام تشریق (یازدهم، دوازدهم، سیزدهم ذی الحججه) است. و مراد از این ذکر، همان تکبیرات است که مستحب است بعد از نمازهای واجب گفته شود و از نماز ظهر روز عید قربان شروع می‌شود و تا نماز ظهر روز سیزدهم که آخرین روز ایام تشریق است

ادامه می‌یابد. و آن تکبیرات عبارت است از: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ الْحَمْدُ».

در برخی نسخه‌ها ذکر «اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ مَا هَدَانَا، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ مَا رَزَقَنَا»، نیز اضافه شده است (حسن بن علی رضی الله عنه، ۱۴۰۹ق، ص ۶۱۱؛ مجلسی ۱۴۰۳ق، ج ۹۹، ص ۳۱۱، ح ۳۶؛ نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۴۳۱، ح ۳).

یکی دیگر از شیوه‌های یاد خداوند، دعا و درخواست حاجت از پروردگار متعال است. بر اساس برخی روایات، زمان و مکان رمی جمرات یکی از فرصت‌های مناسب برای دعا و درخواست از خداوند است. چنانچه امام صادق علیه السلام می‌فرماید: مستحب است هنگامی که حج گزار، سنگ‌ها را مهیا کرده و آماده رمی می‌شود، سنگ‌ریزه را در دست چپ گرفته و رو به قبله بایستد و این دعا را بخواند: «اللَّهُمَّ هَذِهِ حَصَبَاتِي، فَأَحْصِهِنَّ لِي، وَارْفَعْنِي فِي عَمَلِي». و با هر سنگی که می‌اندازد این دعا را بخواند: «اللَّهُ أَكْبَرُ. اللَّهُمَّ ادْحَرْ عَنِّي الشَّيْطَانَ. اللَّهُمَّ تَصَدِّقًا بِكِتَابِكَ وَعَلَى سُنَّةِ نَبِيِّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِي حَجًّا مَبْرُورًا، وَعَمَلًا مَقْبُولًا، وَسَعْيًا مَشْكُورًا، وَذَنْبًا مَغْفُورًا» (کلینی، ۱۳۸۹ق، ج ۴، ص ۴۷۹؛ شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۴۸).

و پس از اتمام رمی جمرات، بایستد و درباره برآورده شدن حاجت‌های خود دعا کند. «(ابن حیون، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۳۲۴).

این ادعیه به حج گزار می‌آموزد که باید وی در حال رمی و پس از آن همه توجهش به معبود و آفریدگار باشد و علقه و علاقه خود را از همه چیز و همه کس قطع کند و فقط به خداوند دل بسته شود.

آثار و نتایج رمی جمرات

در روایت امام رضا علیه السلام که برخی علت‌ها و حکمت‌های حج بیان شده، آمده است: «حج، عامل بازگشت از خطاها و زندگی آلوده به زندگی ایمانی و معنوی است. باید حج گزار نفس خود را از شهوات باز دارد و خود را بوسیله عبادت خالصانه

به خداوند نزدیک سازد، قساوت و سنگ‌دلی را به وسیله خضوع و خاکساری در محضر پروردگار به نورانیت تبدیل کند و نفس خویش را از همه مفاسد پاک سازد.» (شیخ صدوق، ۱۳۷۸ش، ج ۲، ص ۹۰).

رمی جمرات نیز که یکی از مناسک پر رمز و راز حج است باید آثار خود را در زندگی حج گزار آشکار سازد که بر اساس روایات عبارتند از:

الف) آمرزش گناهان

اولین اثر رمی جمرات، پاکسازی خطاهای گذشته و زدودن آثار گناهان و آلودگی هاست: «الْحَاجُّ إِذَا رَمَى الْجِمَارَ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ» «رسول خدا ﷺ فرمود: حج گزار، چون رمی جمرات کند از گناهان خود بیرون می رود.» (شیخ صدوق، بی تا، ص ۴۷). بدین جهت رمی جمرات گامی برای ایجاد تغییر و اصلاح در وجود انسان است؛ زیرا تا وجود انسان از آلودگی ها پاک نشود، زمینه برای آراسته شدن به فضیلت ها فراهم نمی گردد و رسیدن به درجات و مقامات معنوی ناممکن می شود.

امام صادق علیه السلام فرمود: «مَنْ رَمَى الْجِمَارَ يُحِطُّ عَنْهُ بِكُلِّ حَصَاةٍ كَبِيرَةٍ مُؤَبَّقَةٍ...»؛ «کسی که رمی جمرات کند، در برابر هر سنگریزه ای یک گناه کبیره هلاک کننده از او می ریزد.» (کلینی، ۱۳۸۹ق، ج ۴، ص ۴۸۰).

ب) آراسته شدن به فضیلت ها

دومین اثر رمی جمرات، آراسته شدن حج گزار به فضیلت ها و ارزش های اخلاقی و رفتاری است. چنانچه رسول خدا ﷺ خطاب به مرد انصاری آن را مورد تأکید قرار داد و فرمود: «فَإِذَا رَمَيْتَ الْجِمَارَ كَتَبَ اللَّهُ لَكَ بِكُلِّ حَصَاةٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ تُكْتَبُ لَكَ لِمَا تَسْتَقْبِلُ مِنْ عُمْرِكَ»؛ «پس چون جمرات را رمی کنی خداوند در برابر هر سنگریزه ده ثواب برای تو در آینده زندگی ات می نویسد.» (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۲۰۳؛ همو: ۱۴۱۷ق، صص ۵۵۰ - ۵۴۹).

شرایط نیل به معنویت در رمی جمرات

گفتیم رمی جمرات باعث آمرزش گناهان حج گزار و جلب حسنات می شود. باید توجه داشت که این فضیلت‌ها و ارزش‌ها به سادگی در دسترس انسان قرار نمی گیرد؛ بلکه هم تحصیل آن دارای شرایط مهم و دشواری است و هم تداوم آن ارزش‌ها و ایفای نقش در زندگی حج گزار بسیار دقیق و حساس می باشد. اولین شرط رسیدن به این معنویت، خلوص نیت در انجام آن عمل عبادی است.

امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه **... لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا**؛ «تا یازماید شما را که کدامتان نیکو کارترید» (هود: ۷؛ ملک: ۲). فرمودند: منظور این نیست که کدامتان عمل بیشتری انجام می دهید؛ بلکه منظور این است که کدامتان عمل [کار] بهتری انجام می دهید و نشانه بهتر بودن یک عمل، این است که همراه با خشیت الهی و نیت خالص و نیکو باشد. سپس فرمود: «نگهداشتن خالصانه عمل، از انجام عمل دشوارتر است...»^۱ (کلینی، ۱۳۸۹ق، ج ۲، ص ۱۶) و این قاعده کلی درباره رمی جمرات نیز جاری است. شرط دوم، ترک معصیت و بازگشت از روش‌های ناصحیح گذشته است. بر اساس روایتی از رسول خدا صلی الله علیه و آله مهم ترین معیار و ملاک قبولی حج، ترک گناه است: «آيَةُ قَبُولِ الْحَجِّ تَرْكُ مَا كَانَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ مُقِيمًا مِنَ الذُّنُوبِ» (ابن اشعث، بی تا، ص ۶۶).

اگر حج گزار می خواهد زحمات، رنج‌ها و هزینه‌هایی که پرداخته هدر نرود می بایست رویه گناه‌آلود گذشته خود را کاملاً تغییر دهد و در کلیه عرصه‌های زندگی از خود مراقبت نموده و از رذایل اخلاقی و رفتاری دوری نماید. امام علی علیه السلام می فرماید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می فرمود:

«مَنْ عَلِمَ قَبُولَ الْحَجِّ إِذَا رَجَعَ الرَّجُلُ عَمَّا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْمَعَاصِي...» (همان).

«وَإِنْ رَجَعَ مِنَ الْحَجِّ ثُمَّ انْهَمَكَ فِيهَا كَانَ مِنْ زِنَاءٍ أَوْ خِيَانَةٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ فَقَدْ رُدَّ عَلَيْهِ

۱. «قَالَ لَيْسَ يَعْني أَكْثَرَ عَمَلًا وَ لَكِنْ أَصْوَبَكُمْ عَمَلًا وَ إِنَّمَا الْإِصَابَةُ حَشْبَةُ اللَّهِ وَ النَّبِيُّ الصَّادِقَةُ وَ الْحَسَنَةُ ثُمَّ قَالَ الْإِنْقَاءُ عَلَى الْعَمَلِ حَتَّى يَخْلُصَ أَشَدُّ مِنَ الْعَمَلِ وَ الْعَمَلُ الْخَالِصُ الَّذِي لَا تَرِيدُ أَنْ يَحْمَدَكَ عَلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ...»

حَجُّهُ» از نشانه‌های قبولی حج این است که مرد از گناهی که داشته بازگردد.
در ادامه روایت آمده است: «اما اگر از سفر حج بازگشت؛ و باز هم در گناهان گذشته
مانند خیانت و ... غوطه‌ور شد حج او به وی باز گردانده می‌شود.»

راهکارهای صیانت از آثار رسی جمرات

چنان که پذیرش عمل و به‌دست آوردن ثواب آن مشروط به شرایط بود،
نگهداری از دستاوردهای حج نیز به شرایطی وابسته است:

الف) پرهیز از گناه

در روایات، پیرامون مراقبت از دستاوردهای حج و راهکارها و شرایط آن
سفارش‌های زیادی صورت گرفته است؛ یکی از مهم‌ترین آنها، پرهیز از گناه است.
معاصی، به منزله آتشی است که اگر انسان به آن مبتلا شود، محصول زندگی‌اش را
نابود می‌سازد. امام علی علیه السلام فرمود: «از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می‌فرمود: ... حج‌گزاران،
وقتی مناسک خود را انجام دادند به آنان گفته می‌شود: بنایی ساختید آن را ویران
نکنید، آنچه گذشت کفایت شدید (گناهان گذشته آمرزیده شد) اما در آنچه آینده
پیش می‌آید بترسید...»^۱ (ابن اشعث، بی‌تا، ص ۶۶) امام صادق علیه السلام فرمود: «هنگامی که
حج‌گزار وارد مکه می‌شود خداوند دو فرشته را به وی موکل می‌کند که از طواف،
نماز و سعی وی نگهداری می‌کنند. وقتی که در عرفه وقوف نمود بر شانه راست او
می‌زنند و می‌گویند: آنچه انجام شد کفایت شدی (گناهان گذشته آمرزیده شد) بنگر
که در آینده چگونه خواهی بود. «...أَمَّا مَا مَضَى فَقَدْ كُفِيَتْهُ فَأَنْظِرْ كَيْفَ تَكُونُ فِيهَا
يَسْتَقْبِلُ» (شیخ صدوق، بی‌تا، ص ۴۷) این روایات، خط‌مشی حج‌گزار را برای دوران
زندگی مشخص نموده و یادآور شده است که شرط بهره‌مندی از دستاوردهای معنوی
حج و به ثمر نشستن هزینه‌هایی که کرده و زحماتی که در انجام مناسک حج متحمل
شده این است که وی می‌بایست برای همیشه از گناهان و خطاها فاصله بگیرد و بر معنویت

۱. «وَ إِذَا قَضَوْا مَنَاسِكَهُمْ قَبْلَ لَهْمِ بَيْتِهِمْ بُنْيَانًا فَلَا تَنْقُضُوهُ كُفَيْتُمْ مَا مَضَى فَآخِشُوا فِيهَا تَسْتَقْبِلُونَ».

حج، وفادار بماند. چنانکه در روایت آمده است: «لَا يَزَالُ عَلَى الْحَاجِّ نُورُ الْحَجِّ مَا لَمْ يُدْنِبْ»؛ «نور (آثار معنوی) حج، همیشه با حج گزار باقی است تا زمانی که حج گزار گناه نکرده باشد.» (برقی، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۷۱؛ حر عاملی، ۱۴۱۲ق، ج ۱۱، ص ۴۴۷).

ب) مبارزه با وسوسه‌های شیطان

مبارزه با وسوسه و اغواگری‌های شیطان در تمام عرصه‌های زندگی پابرجاست. برابر آیات قرآن، شیطان به عنوان دشمن درجه یک انسان، همواره در صدد فریب اوست و او باید نسبت به کید و مکر شیطان بیمناک باشد؛ چرا که وسوسه‌ها و اغواگری‌های شیطان برای همه امت‌های گذشته،^۱ (حتی پیامبران) در طول تاریخ، عامل گرفتاری و دردسر بوده است. او آدم ابوالبشر را وسوسه نمود: ﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ...﴾ (طه: ۱۲۰) «پس شیطان او را وسوسه کرد» و در تحقق اهداف و آرزوی معنوی پیامبران، خلل ایجاد کرد: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ...﴾ (الحج: ۵۲) «و پیش از تو هیچ رسول و پیامبری را نفرستادیم مگر آنکه هرگاه آرزو می‌کرد [اهداف پاک و سعادت بخش خود را برای نجات مردم از کفر و شرک پیاده کند] شیطان [برای بازداشتن مردم از پذیرش حق] در برابر آرزویش شبهه و وسوسه می‌انداخت...»

بدین جهت، خداوند متعال به فرزندان آدم هشدار داده است که مراقب وسوسه‌های شیطان باشند و او را دشمن خود بدانند و در مسیر فتنه‌گری‌های او قرار نگیرند: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا...﴾ «بی تردید شیطان، دشمن شماست، پس او را دشمن خود بگیرید.»^۲ (فاطر: ۶).

۱. ﴿تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ...﴾ «به خدا سوگند پیامبرانی به سوی امت‌های پیش از تو فرستادیم، پس شیطان کارهای [زشت] شان را در نظرشان آراست [تا انجامش برای آنان آسان گردد]» (نحل: ۶۳)
۲. همچنین فرمود: ﴿وَلَا يَصُدَّنَّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾؛ «و شیطان شما را [از راه راست] باز ندارد، بی تردید او برای شما دشمنی آشکار است.» (زخرف: ۶۲).

﴿يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ...﴾ «ای فرزندان آدم! شیطان، شما را نفریید چنانکه پدر و مادرتان را [با فریبکاریش] از بهشت بیرون کرد» (الأعراف: ۲۷)

امروز نیز شیطان در کمین ماست؛ او بر اساس آیات قرآن، می‌تواند در روح و روان انسان نفوذ نموده و به انسان فرمان دهد: ﴿وَلَا ضَلَّيْنَهُمْ وَلَا مَنِّينَهُمْ وَلَا مَرَمَهُمْ...﴾؛ «و یقیناً آنان را گمراه می‌کنم، و دچار آرزوهای دور و دراز [و واهی و پوچ] می‌سازم و به آنان فرمان می‌دهم...» (نساء: ۱۲۰-۱۱۹).

و برابر سخن امام صادق علیه السلام در پاسخ سؤال ابو عبدالرحمن که از غم و شادی‌های بی‌دلیل خود سؤال کرده بود، فرمودند شیطان می‌تواند با نزدیک شدن به انسان قلب او را محزون و غمگین سازد؛ چنانچه خداوند متعال می‌فرماید: ﴿الشَّيْطَانُ يُعِدُّكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ...﴾ (بقره: ۲۶۸) «شیطان به شما وعده فقر و بی‌چیزی داده و به اعمال زشت و اذارتان می‌کند.» (شیخ صدوق، ۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۹۳).

شیطان، علاوه بر نقش منفی در روح و روان و اخلاق انسان‌ها، تاثیر زیادی در روابط اجتماعی دارد. او با ایجاد کینه و عداوت، اختلاف و کشمکش در میان مردم، روابط سالم مردم را بهم می‌زند و جامعه را با چالش‌های زیادی، مواجه می‌سازد: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ...﴾ «مسلماناً شیطان می‌خواهد با شراب و قمار، میان شما دشمنی و کینه [سخت] اندازد...» (مائده: ۹۱).

شیطان، قسم یاد کرده است که با جلوه‌گر نمودن امور واهی و خیالی، زمام اختیار انسان‌ها را به‌دست گیرد و گمراهشان سازد: ﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾؛ (ص: ۸۲) «گفت: به عزتت سوگند همهٔ آنان را گمراه می‌کنم.»

از این رهگذر، هر انسانی که کار خیری شامل نماز، روزه و مناسک حج، از جمله رمی جمرات را با هدف دورساختن شیطان و رذایل اخلاقی و... انجام می‌دهد و در پرتو آن حسناتی را به‌دست می‌آورد، شدیداً باید از اعمال خود مراقبت نماید تا از مواهب معنوی آن در طول عمر خود به‌رمند شود. او باید توجه داشته باشد قدری

غفلت از یاد خدا او را گرفتار و سوسه‌های شیطان خواهد کرد و دوباره زمینه گمراهی وی را فراهم خواهد ساخت.

﴿وَمَنْ يَعُشْ عَنِ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِصْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾^۱ «و هر کس خود را از یاد [خدای] رحمان به کوردلی و حجاب باطن بزند، شیطانی بر او می‌گماریم که آن شیطان ملازم و دمسازش باشد» (زخرف: ۳۶).

همچنین، اندکی دور شدن از فضایل اخلاقی و تعالیم دینی در دوران زندگی، انسان را در دام شیطان گرفتار خواهد کرد. امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «ای مردم همانا آغاز پیدایش آشوب‌ها فرمانبری هوس‌ها و بدعت نهادن احکامی است بر خلاف قرآن که در این صورت شیطان بر دوستان خود چیره می‌شود.» ﴿فَهَنَالِكَ اسْتَحْوَذَ الشَّيْطَانُ عَلَىٰ أَوْلِيَائِهِ﴾ (کلینی، ۱۳۸۹ق، ج ۱، ص ۵۴).

می‌دانیم که خداوند متعال از بنده‌های خود پیمان گرفته است که خود را در دام شیطان گرفتار نکنند و او را پرستش نکنند: ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾؛ «ای فرزندان آدم! آیا به شما سفارش نکردم که شیطان را مپرستید که او بی‌تردید دشمن آشکاری برای شماست» (یس: ۶۰).

بنابراین، یگانه راه مصون ماندن همه انسان‌ها - به ویژه حج‌گزاران - از فریب‌ها و سوسه‌های شیطان، این است که بر پیمان بندگی خداوند وفادار بمانند و خود را از یوغ بردگی شیطان نجات دهند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، برخی از اسرار رمی جمرات و آثار آن، همچنین شرایط دست‌یابی به معنویت‌های رمی و راهکارهای حراست از آنها مورد بررسی قرار گرفت و روشن شد رمی جمرات، نماد عقیده توحیدی، وسیله‌ای برای طرد باورهای شرک‌آلود

۱. همچنین آیه ﴿اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ...﴾؛ «شیطان بر آنان چیره و مسلط شده و یاد خدا را از خاطرشان برده است...» (مجادله: ۱۹).

و رذایل اخلاقی و رفتاری است. هدف اصلی از سنگ‌زدن در جمرات سه‌گانه، طرد شیطان و خط‌مشی شیطانی، مبارزه با دشمنان حق، صف‌آرایی و نبرد مؤمنانه در برابر جلوه‌های شیطانی و ابلیس‌صفتان است. همان‌گونه که حج‌گزار در سفر حج باید دارای حلم و بردباری، اخلاق نیکو، پارسایی و ورع باشد تا مورد عنایت قرار گیرد. نفس خود را از فساد و آلودگی‌ها باز دارد، خود را از حرام‌ها و امور ناپسند اخلاقی و رفتاری، شهوت‌پرستی‌ها دور سازد تا حجی مقبول در پرونده خود ثبت کند. شیوه‌نگهداری از آثار معنوی آن و راه مصون ماندن از وسوسه‌های شیطان در عرصه‌های زندگی نیز تحکیم پایه‌های اعتقادی، اطاعت پروردگار، اخلاص در عبادات، تقوا و تزکیه نفس، رابطه با تعالیم قرآن و عترت، دوری از عوامل غفلت‌زا مانند تفاخر و خودبینی، روابط با افراد ناسالم و... می‌باشد.

منابع

۱. شیخ صدوق، أبوجعفر محمد بن علی بن الحسین، (۱۳۷۸ش). عیون الأخبار الرضا علیه السلام، تحقیق مهدی الحسینی اللاجوردی، طهران، منشورات جهان.
۲. ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد (۱۳۶۷ش). النهایة فی غریب الحدیث و الأثر، مصحح طناحی، محمود محمد، قم، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.
۳. ابن اشعث، محمد بن محمد (بی تا). الجعفریات (الأشعثیات) تهران، مکتبه النینوی الحدیثه.
۴. ابن حیون، نعمان بن محمد (۱۳۸۵ق). دعائم الإسلام، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴ق). لسان العرب، چاپ سوم، محقق / مصحح جمال‌الدین میردامادی، دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، دار صادر، بیروت.
۶. ابوداود سجستانی، سلیمان بن اشعث (۱۴۱۶ق). سنن أبی داود، تحقیق محمد محیی‌الدین عبد الحمید، بیروت، دار إحياء السنّة النبویّة.
۷. امام خمینی رحمته الله علیه، (۱۳۹۶). مناسک حج، مطابق با فتاوی امام خمینی رحمته الله علیه با حواشی مراجع معظم، شعر مشعر.

۸. برقی، أحمدبن محمد (۱۴۱۳ق). المحاسن، چاپ اول، تحقیق مهدی الرجائی، قم، المجمع العالمی لأهل البيت.
۹. جعفرین محمد علیه السلام، (۱۴۰۰ق). مصباح الشریعة، منسوب به امام ششم علیه السلام، اعلمی، بیروت.
۱۰. حر عاملی، محمدبن حسن (۱۴۱۲ق). وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت.
۱۱. حسن بن علی، امام یازدهم علیه السلام (۱۴۰۹ق)، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن العسکری علیه السلام، تحقیق / تصحیح: مدرسه امام مهدی علیه السلام، قم، مدرسه الإمام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.
۱۲. حمیری، عبدالله بن جعفر (۱۴۱۳ق)، قرب الإسناد، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث.
۱۳. شیخ صدوق، محمدبن علی (۱۳۶۱ش). معانی الأخبار، تحقیق: علی أكبر الغفاری، قم، مؤسسه النشر الإسلامی.
۱۴. شیخ صدوق، محمدبن علی (۱۴۰۸ق). علل الشرائع، بیروت: داراحیاء التراث، الطبعة الأولى.
۱۵. شیخ صدوق، محمدبن علی (۱۴۱۳ق). من لا یحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم.
۱۶. شیخ صدوق، محمدبن علی (۱۴۱۷ق). الأمالی، تحقیق و نشر: مؤسسه البعثة، الطبعة الأولى.
۱۷. شیخ صدوق، محمدبن علی (بی تا)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، تحقیق: علی أكبر الغفاری، طهران، مكتبة الصدوق.
۱۸. طوسی، محمدبن الحسن (۱۳۸۷). المبسوط، چاپ دوم، تحقیق: محمد تقی الكشفی، المكتبة المرتضوية - طهران.
۱۹. قمی، علی بن ابراهیم (۱۴۰۴ق). تفسیر القمی، مصحح: موسوی جزائری، طیب، قم، دارالکتاب.
۲۰. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۸۹ق). الکافی، چاپ دوم، تحقیق: علی أكبر الغفاری، تهران، دارالکتب الإسلامیة.

۲۱. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۲۲. محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۷۶ش). الحج والعمرة فی الكتاب و السنه، چاپ اول، قم، نشر دارالحديث.
۲۲. نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل محقق / مصحح: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی